

ÈPOCA MEDIEVAL CRISTIANA

Dossier per a les escoles

Índex

1. Introducció.....	3
2. Cronologia.....	4
3. Manacor durant l'època medieval cristiana.....	7
4. Economia.....	8
5. Societat.....	11
6. Art.....	14
7. La crisi de la baixa edat mitjana.....	16
8. Idees principals.....	17
9. Glossari.....	18
10. Recursos.....	19

Predel·la de la conquesta de Pere Nissart. Museu d'Art Sacre de Mallorca.

Autor: Guillem Mayol Rullan
Disseny: Agnès Gayà Grimalt

1.Introducció

L'any 1229 el rei Jaume I conquereix l'illa de Mallorca i la inclou a la Corona d'Aragó. Aquest fet històric es coneix com La Conquesta. Jaume I era conegut com El Conqueridor, i era rei d'Aragó, comte de Barcelona i senyor de Montpeller. Com a rei, en conquerir Mallorca, també la converteix en un regne.

L'any 1230 neix el Regne de Mallorca, que inclou les illes Balears (s'uneixen les Pitiüses el 1235 i Menorca el 1287). El nom de la capital també canvia: així Madina Mayurqa es converteix en Ciutat de Mallorca.

Amb La Conquesta es crea un nou ordre polític i noves institucions. La Carta de Franquesa és el document més important que regula aquest nou regne. Es va signar l'1 de març de 1230. La Carta recull 37 punts, amb els primers drets i privilegis dels nous habitants illencs.

Es crea també la figura del lloctinent (més tard, governador o virrei), la màxima autoritat política i militar del regne. És una persona de confiança del rei, perquè ha d'actuar en el seu nom, com si fos ell mateix.

El 1249 es comença a decidir com organitzar el nou territori: Jaume I crea un únic municipi a tota l'illa de Mallorca. La capital és Ciutat de Mallorca. Aquest gran municipi el governen 6 jurats. Un d'ells és el jurat en cap i fa de president (com l'actual batle).

Però aquesta manera d'organitzar-se no acaba de funcionar i l'any 1315 el rei Sanç ho canvia. Converteix l'antic consell en el Gran i General Consell: un òrgan consultiu que representa la Part Forana i la Ciutat. Es crea també el Sindicat de Fora, una institució que representa els interessos de les viles de la Part Forana. Té certa autonomia política, administrativa i fiscal.

Dins la Corona d'Aragó, el Regne de Mallorca va ser sempre un territori de segon ordre. No tenia unes Corts, i per això no es podia reunir de forma directa amb el rei. El Regne de Mallorca desapareix el 1716 amb el Decret de Nova Planta

2. Cronologia

Segle XIII

- **1229:** Conquesta de Mallorca per Jaume I (31 de desembre).
- **1230:** Carta de Franquesa de Mallorca.
- **1231:** Tractat de Capdepera. Pacificació del llevant mallorquí i independència de Menorca.
- **1232:** Repartiment de Mallorca. Nunó Sanç, primer senyor de Manacor. Manacor obté l'estatus de vila. Construcció de l'església de repoblament dedicada a Santa Maria.
- **1235:** Guillem de Montgrí conquereix les Pitiüses (8 d'agost).
- **1238:** Llibre del repartiment de Nunó Sanç (Remembrança).
- **1241:** Mor Nunó Sanç. La partida de Manacor és annexionada a la porció reial. Benet d'Arters, primer rector conegut de Manacor.
- **1242:** Llista dels primers pobladors de Manacor.
- **1246:** Primeres referències al port de Cala Manacor (actual Porto Cristo).
- **1248:** Butlla papal d'Innocenci IV. Fundació del districte parroquial de Manacor.
- **1249:** Guillem Franquesa té unes cases amb corral a sa Bassa. Primera notícia d'aquest topònim.
- **1262:** Segons la llegenda té lloc l'arribada del Sant Crist i les campanes de l'església de Manacor.
- **1276:** Mort de Jaume I a València. El seu fill, Jaume II, inaugura la dinastia privativa o independent.
- **1285:** El príncep Alfons d'Aragó ocupa Mallorca.
- **1287:** Alfons III el Franc conquereix Menorca.
- **1298:** Tractat d'Argilers. Jaume II recupera el regne de Mallorca com a vassall del rei d'Aragó.

2. Cronologia

Segle XIV

- **1300:** Ordinacions de Jaume II. Comencen les obres del palau reial de Manacor.
- **1311:** Mor Jaume II.
- **1314:** Mor el rector Bernat de Puigsec, constructor de l'actual rectoria.
- **1315:** Sanç I funda el Sindicat de Fora. Es crea el primer govern local a la vila de Manacor.
- **1324:** Mor Sanç I.
- **1338:** Lleis Palatines de Jaume III.
- **1343:** Pere IV reincorpora l'illa de Mallorca a la Corona d'Aragó.
- **1348:** La pesta negra arriba a les Balears. Primeres notícies d'un hospital, regit per terciaris.
- **1349:** Batalla de Llucmajor (25 d'octubre) i mort de Jaume III. Fi de la dinastia independent.
- **1363:** Forta epidèmia de pesta a Mallorca.
- **1391:** Revolta forana i assalt al call jueu de Mallorca. A Manacor s'esborra el rastre jueu.
- **1395:** El terme de Bellver (actual Sant Llorenç) és annexionat a Manacor.
- **1398:** Pragmàtica d'Hug d'Anglesola. Reforma general dels municipis.

2. Cronologia

Segle XV

- **1403:** La inundació del torrent de sa Riera causa moltes víctimes mortals.
- **1410:** Mort de Martí I sense descendència. S'obri un interregne.
- **1412:** Compromís de Casp. Els Trastàmara de Castella, nova dinastia de la Corona d'Aragó.
- **1413:** Sant Vicenç Ferrer predica a Manacor.
- **1435:** Conversió forçada dels darrers jueus mallorquins. Fi de la comunitat jueva a Mallorca.
- **1440:** Epidèmia de pesta a Mallorca.
- **1450:** Comença l'alçament forà a Mallorca encapçalat per Simó Ballester.
- **1452:** Francesc d'Erill derrota els forans prop d'Inca. Simó Ballester aconsegueix fugir.
- **1453:** Mehmet II pren Constantinoble. A Europa finalitza l'edat mitjana.
- **1457:** Simó Ballester és executat a la Ciutat de Mallorca (5 de gener).
- **1479:** Ferran el Catòlic arriba al tron. Es produeix la unió dinàstica amb Castella.
- **1492:** Els Reis Catòlics prenen Granada. Expulsió dels jueus de Castella i Aragó. Arribada de Cristòfol Colom a Amèrica. Fi de l'edat mitjana en els territoris hispans.

3. Manacor durant l'època medieval cristiana

Quan Jaume I conquereix Mallorca, entrega les terres de Manacor al comte de Rosselló, Nunó Sanç (1187-1241). Així queda registrat en el llibre del repartiment de Manacor, titulat la Remembrança (1238). En l'àmbit religiós, el 1248 el Papa Innocenci IV estableix la parròquia de Santa Maria de Manacor.

El 1315 Sanç I crea una universitat (ajuntament), el primer govern local de Manacor. Estava format per:

- Òrgan executiu: 4 jurats que dirigeixen l'ajuntament
- Consell: representants dels diversos grups (pagesos, menestrals...).
- Funcionaris: protegeixen els interessos del rei:
 - Batle: encarregat de l'administració de justícia
 - Mostassaf: encarregat d'observar els preus dels pesos, mesures i de la qualitat dels articles en venda
 - Clavari: el tresorer
 - Escrivà reial
 - Saigs: ajudants del batlle

Manacor comença a créixer damunt l'antiga alqueria Cariat d'Açoch, avui la plaça de l'església. Així ho demostra les ceràmiques trobades entre la plaça Constitució i el carrer d'en Jaume Domenge. Creix aquí perquè era un indret de redistribució i serveis per a les comunitats islàmiques. I també perquè la resta del sòl del voltant era poc fèrtil. El 1232 ja existeix un gran espai compacte (de 454,8 hectàrees) on hi havia horts, cases i una plaça. Per això, des d'aquest moment rep la condició de vila.

Després de la conquesta el nucli primitiu creix tant cap a sa Bassa (documentada des de 1242) i el camí de sa Tafal, com fins a la zona del pla dels pous, actual plaça de Ramon Llull. L'espai s'amplia amb les *Ordinacions* de Jaume II (1300), per les quals Manacor esdevé vila de força i barri.

Les principals alqueries de Manacor en l'època medieval cristiana eren: l'alqueria d'Ancard o torre dels Nunis (actual torre dels Enagistes), l'alqueria dels Comes (actual torre de ses Puntetes), Albocàsser (camí de Son Fangos), la vall de la Nou, la cavalleria d'Esbert de Roaix (Son Mas) i l'alqueria d'Adsona (Son Peretó).

4. Economia

Agricultura

L'arribada dels nous pobladors després de La Conquesta canvia el tipus de conreu a la zona. Es manté la manera de conrear, amb molins hidràulics, síquies, etc. però s'introdueixen altres productes de conreu com el cereal, la vinya i l'olivera. Tot i això, es difon la rotació de cultius o el guaret més propis d'una agricultura de secà.

A les zones on viu menys gent, com és el cas del Llevant mallorquí, es combina el cultiu de cereals i la ramaderia. També es cultiven lleguminoses (faves, ciurons, llenties...) i verdures (naps, cols, alls, carabasses...). Hi ha pocs arbres fruiters, i es planten a prop de les zones amb aigua o amb molins hidràulics. La majoria de cultius són per l'autoconsum. Tot i el conreu de cereals a l'illa de Mallorca, durant l'edat mitjana no es disposa de les reserves suficients per alimentar tota la població. Sovint se n'ha d'importar, sobretot de Sicília.

A Manacor els pagesos havien de pagar un impost (delme) amb blat. El duïen al sitjar reial, situat entre l'actual plaça de la Constitució i el carrer de Jaume Domenge. Aquest blat després es venia a la reial botiga a un preu públic. Qui no tenia forn, havia d'anar als forns públics «de puja», a canvi de pagar un impost.

Ramaderia

En l'època medieval la ramaderia és molt important a Mallorca i a Manacor. Serveix per menjar i per pagar rendes. Són habituals els ramats de cabres i ovelles, però sobretot d'aviram (gallines, capons, oques, coloms...).

Les famílies també solen compartir un porc per després fer la matança i tenir carn durant tot l'any. Però només es menja carn en dies assenyalats, especialment festivitats religioses.

Manufectura

Entre els segles XIII i XIV ja existeix al Regne de Mallorca una base artesanal sòlida i organitzada. En destaca el sector de la llana, especialment al segle XV, per a l'exportació cap a Nàpols i Sicília. És molt important la producció de draps: es creen nombrosos llocs de feina i apareixen inversors de fora dels gremis.

També es generalitza el treball a domicili. Així els pagesos comencen a treballar en la producció de teixits i filats. A Manacor, famílies destacades com els Ballester subministren llana per tota l'illa. D'altres persones es dediquen a oficis com l'alimentació i el vestir: carnisers, peraires, teixidors, forners, picapedrers, ferrers, sabaters, sastres...

4. Economia

Comerç

El comerç és l'activitat econòmica més important d'aquesta època. Es podria dir que el Regne de Mallorca era un «empori mercantil». Les Illes Balears són una cruïlla estratègica a la Mediterrània Occidental perquè estan a prop de les principals àrees de negoci i perquè es converteixen en un centre distribuïdor. De fet, el comerç de redistribució representa el 60% del volum total. També hi havia comerç entre les illes i entre ports d'una mateixa illa. El 1246 ja tenim referències de l'activitat del port de Cala Manacor (Porto Cristo). A Manacor a la plaça Reial (plaça de la Constitució) hi havia un mercat periòdic, i s'hi oferien diferents serveis (botiguers, dides, hostalers, carters, barbers, mestres, notaris, advocats, metges...).

El comerç passa per dues etapes:

- **Creixement (1230-1340)** Coincideix amb l'expansió catalanoaragonesa per la Mediterrània (Sicília, Sardenya, Atenes i Neopàtria, principalment) i la creació de noves rutes comercials. Durant els regnats de Jaume II i Sanç I es realitzen nombrosos canvis que suposen un estímul per a la burgesia (lleis, canvis monetaris, reorganització fiscal...). En destaca la creació del Consolat de Mar (1326), un tribunal que vetlla per les causes referents al comerç i navegació. Des de les Balears s'exporta oli, vi, fruites seques, draps, sal i bestiar. Es comercia amb 4 grans àrees:
 - El nord d'Àfrica: cuir, esclaus, or, llana, carn...
 - La costa catalana i valenciana: vins, teixits, arròs, lli...
 - El golf de Lleó i Ligúria: eixits, cavalls, armes...
 - El Mezzogiorno italià (Sardenya, Sicília i Calàbria): blat, esclaus, gingebre, safrà, cotó, formatges, corall...
- **Reconversió (1340-1523)** A finals del 1400 agafa importància el comerç de «draps per blat»: la venda de draps mallorquins per blat del Mezzogiorno italià. Continua funcionant també el comerç de redistribució i importació de productes, més en mans de particulars de fora (venecians, catalans, etc.): cotó i alum de Romania (Bizanci), pebre i cotó d'Alexandria o Rodes, formatge i llana de Sardenya, blat i sucre de Sicília, draps i estany de Flandes, cuirs i dàtils de Barbaria, o ceràmica i arròs de València... A Manacor s'han trobat restes ceràmiques de diferents indrets (València, Catalunya, etc.), que proven la importància comercial de la zona.

5. Societat

Entre els segles XIII i XV, al Regne de Mallorca hi conviuen moltes cultures.

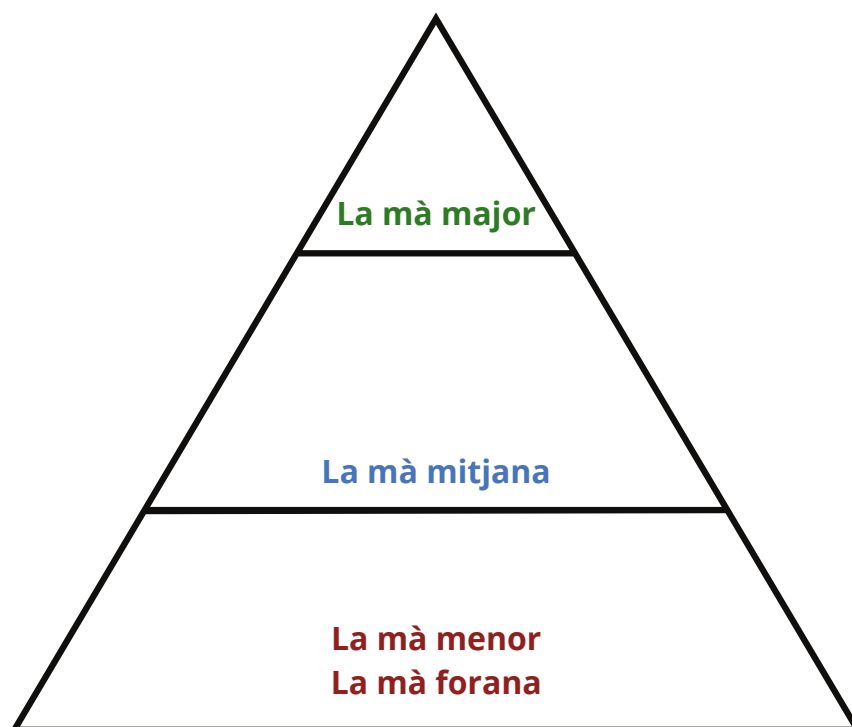
La població s'organitza en 4 mans o estaments:

1. **La mà major:** cavallers o baixa aristocràcia.
2. **La mà mitjana:** mercaders i professionals liberals.
3. **La mà menor:** menestrals i pagesos.
4. **La mà forana:** pagesos. És el grup majoritari però amb poca representació.

Els tres primers grups viuen a la capital mentre que el quart grup viu a la part Forana. Es pertanyia a la mateixa mà que la família on es naixia. És a dir, no es podia canviar de mà. Per exemple, si naixies a la mà menor, no podies arribar a la mà major.

Entre els segles XIII i XV les persones es dividien diferents categories:

1. Cavallers
2. Eclesiàstics
3. La mà forana

Els cavallers (anomenats *milites* o *miles*)

Són els militars, a favor del rei. Reben tractament de «gentils homes» o «de condició». En general, parlam d'aristòcrates de baix rang coneguts com a cavallers perquè la seva funció és tenir d'un cavall armat per defensar el territori.

Tenen privilegis importants: no han de tributar, tenen avantatges judicials, són titulars de ple dret de la majoria de les terres (incloent el dret a rebre'n els respectius tributs i avantatges jurídics), disposen de residència a Ciutat, etc.

A Manacor les famílies de cavallers més conegudes eren: Nunís (Onís o Unís), Comes, Galiana, Valers, Tornamira, Roix, Valentí, Desmàs, Marí... Durant la crisi de la baixa Edat Mitjana apareixen nous terratinents. Amb el temps, aquestes noves famílies riques s'uneixen amb les famílies riques anteriors a la crisi. Parlam de les famílies medievals manacorines més destacades: Sureda, Ballester, Peretó, Riera (de Conies), Andreu, Moix, Lluna, Joan, etc.

Grafit d'un cavaller. Torre dels Enagistes.

Els eclesiàstics (anomenats *oratores*)

L'Església és la institució més influent en la societat d'aquests segles. Els eclesiàstics provenen de les famílies més importants i riques. La seva missió és dirigir la vida espiritual pública i privada i regir la cultura i l'educació. També es dediquen a temes sanitaris i a organitzar la beneficència.

Es divideixen en:

- **clergat secular**, a Mallorca encapçalat pel bisbe
- **clergat regular**, representat per l'abat de la Real.

El 1248 l'illa es divideix en parròquies i Manacor aconsegueix un rector propi. Benet d'Arters (1248-1266) n'és el primer. Altres rectors coneguts són en Simó Rovira, Bernat Puigsec, Jordi Gual, Pere Seguí, Pere Esteve, Vicenç Martí...

Per davall d'aquest càrrec existeixen els preveres i clergues. Solen provenir de famílies destacades de la vila, però també existeixen particulars que es fan clergues per rebre una remuneració i no haver de pagar impostos.

No tenim gaires notícies de clergat regular a Manacor. Tenim referències de dues ermitanes, Pastora i Nadala, que el 1394 habiten al puig de Santa Llúcia. A mitjan del segle XV, a Manacor hi viuen alguns frares del tercer orde de Sant Francesc, anomenats terciaris. Duïen un hospital per a pobres des del temps de la pesta negra.

A finals del segle XIV les festes de Santa Anna i Sant Jaume de Manacor tenien molta anomenada: l'any 1389 hi venien moltes persones de fora.

Tenim notícies de l'estada a Manacor d'algunes figures il·lustres:

- El 1413 hi predica Sant Vicenç Ferrer uns quatre sermons.
- El 1432 ho fa fra Bartomeu Catany, fundador de l'Hospital General de Ciutat (1456) i important difusor de la figura de Ramon Llull.

La mà forana

En aquest grup hi conviuen molts tipus de col·lectius:

- **Terratinents alodials** (no han de pagar impostos): tenen mà d'obra lliure o esclaus. En general són persones que:
 - Participen en la vida política de la vila
 - Tenen dret a dur armes per defensar el poble
 - Viuen de rendes, de donar crèdits, de compravenda de delmes o del comerç marítim. Utilitzen el port de Cala Manacor (actual Porto Cristo)
 - Arriben a crear xarxes mercantils o societats.
- **Artesans:** socialment estan per davall dels terratinents.
 - S'agrupen en confraries d'oficis, que es convertiran en els gremis: forners, carnisers, peixaters, botiguers (administradors del rebost reial), hostalers, traguers, ferrers, sabaters, assaonadors, paraires...
 - Són agricultors que treballen parcel·les petites i conreus concrets (vinya, forment, ordi, civada...).
 - Viuen en barraques senzilles i amb un petit espai pel bestiar i pel celler.
- **Jornalers:** cerquen feina per subsistir
- **Pobres i minusvàlids:** assistits pels clergues o ordes religioses.

Altres

Al Regne de Mallorca també hi viuen altres minories:

- **Italians:** en especial pisans i genovesos, encara que molt aviat abandonen l'illa per motius polítics.
- **Jueus:** hi viuen abans de la Conquesta, a diferents punts de l'illa. Es dediquen a la joieria, banca, crèdit, etc.). Amb el temps apareixen conflictes amb els cristians, però durant el segle XIV es protegeixen.
- **Esclaus:** provenen de diferents països, i els cavallers i les famílies més riques els fan servir com a força per treballar.

6. Art

Al Regne de Mallorca la difusió de l'art gòtic és molt important i es nota en nombrosos monuments i obres plàstiques: La Seu, castell de Bellver, la llonja, l'Almudaina, el palau reial de Perpinyà...

Apareixen importants artistes de renom: Ponç Descoll, Guillem Sagrera, Rafel Mòger, Pere Niçard, Pere Terrencs... i nous i diversos clients i promotors, particulars, públics i privats (mercaders, gremis, confraries...).

L'església

Després de la Conquesta es construeix l'església de Santa Maria (1232). El primer rector conegut és Benet d'Arters (1241?-1266). És el primer rector de Manacor a partir de la fundació del districte parroquial el 1248. Cap al 1247 el rector disposa d'una casa pròpia a la vila i en el seu testament es pot comprovar que va tenir diverses propietats.

A principi del segle XIV Jaume II mana edificar una nova església parroquial més gran, d'estil gòtic i consagrada també a l'Assumpció de Maria. També es construeix l'actual rectoria. Els habitants de la vila contribueixen a construir-la, i les famílies més importants (com els Ballester o els Sureda) ajuden a pagar la construcció de capelles. Així reforcen el seu prestigi social i intenten aconseguir la salvació divina.

De l'antic edifici parroquial s'han conservat les capelles dedicades a Sant Antoni i Sant Francesc d'Assís i dues torres gòtiques devora el nou campanar. Existien també una capella dedicada a Santa Llúcia, una a Santa Bàrbara, una a la Nostra Senyora del Roser, una altra a Sant Jaume, entre d'altres.

A partir del segle XV a Manacor es creen confraries religioses: la més important és la de l'Assumpció (1482), fundada per Antoni Peretó i Nicolau Crespí. Però també anteriorment n'existeixen d'altres, com la de Santa Anna, la de Sant Joan, la de Santa Llúcia o la dels captius. Generalment, pretenen fomentar el culte a algun sant i de vegades se'n costegen imatges (principalment retaules i escultures).

6. Art

Arts plàstiques

Pel que a fa la pintura, existeixen referències a:

- Pintures murals: un fresc dedicat a Sant Cristòfol (del segle XV).
- Pintures sobre taula:
 - Retaule dedicat a Santa Margalida.
 - Retaules dedicats a Sant Antoni i Sant Sebastià, obres de Rafel Mòger. Avui dia a la capella de Sa Vall de ses Salines.
 - Tríptic dedicat a l'Anunciació, Sant Antoni i Sant Cristòfol. Actualment es troba al Museu d'Art Sacre de Mallorca.
 - Fragments que representen Sant Bernadí i Sant Bernat, avui dia a l'església de s'Horta.
 - El 1499 es contracta al pintor Pere Terrencs perquè elabori el retaule major dedicat als set goigs de Maria.

Pel que fa a l'escultura sabem de l'existència de:

- Talla de la Mare de Déu de les Neus, que presideix l'espai central del retaule major.
- Talla de Nostra Senyora del Roser, al portal de la capella que du el mateix nom.
- Una capella a Sa Bassa de devoció popular que segueix l'estil de l'arquitecte i escultor Guillem Sagrera. Actualment està en el Museu de Manacor.

Capella de Sa Bassa. Museu d'Història de Manacor

7. La crisi de la baixa edat mitjana

A mitjan segle XIV empitjora la situació política i econòmica del Regne de Mallorca: els governants es queden diners públics, es destinen molts diners a diferents guerres, els diners que hi ha es reparteixen de forma molt diferent entre la capital i la part forana... Els pagesos es revolten perquè estan cansats de pagar tant i demanen repartir de forma més justa la riquesa i els tributs. Les 3 revoltes més importants són:

- la revolta de 1391
- la Revolta Forana (1450-1453), dirigida pel manacorí Simó Ballester
- la Germania

Les autoritats acaben amb les revoltes amb repressió: execució dels dirigents, empresonaments i confiscació de béns a particulars, multes, exilis, condemnes a galeres... Els pagesos no aconsegueixen allò que demanaven, sinó tot el contrari: creixen les diferències socials i les grans extensions de terreny (latifundis) d'un sol propietari.

Simó Ballester, *lo Tort* (Manacor ?- Ciutat de Mallorca, 5-1-1457)

Simón Ballester va néixer a Manacor en una família pagesa. Va liderar la Revolta Forana (1450-53), i per això li deien «capità major». Era un home persuasiu, compromès amb la llei i el rei, Alfons el Magnànim. Ballester era un gran líder, amb molt de carisma: cap pagès que el seguia s'hi va enfrontar. Fins i tot, s'arribà a posar preu pel seu cap dues vegades.

El juliol de 1452 parteix cap a Nàpols amb altres pagesos, ambaixadors del Consell de la Part Forana. Volen fer valer la seva lleialtat al rei i justificar la seva revolta. Quan arriben a Nàpols el rei decideix condemnar a molts d'ells, però deixa lliure a Ballester a canvi d'obligar-lo a lluitar en les guerres contra els florentins.

L'estiu de 1456 Ballester torna a Mallorca, però el descobreixen i s'ha de refugiar a Menorca. Les autoritats el cerquen i al final el capturen i el tornen a Mallorca. Des del 25 de desembre roman empresonat a la torre de l'Àngel fins que, la nit de Reis de 1457, el maten. Aquest fet marca la fi de la Revolta Forana.

8. Idees principals

CRONOLOGIA

1229-1492

ARQUITECTURA

Arts del gòtic. Torre de ses Puntes, torre dels Enagistes, torre del Palau, etc.

SOCIETAT

Societat feudal. Dividida en estaments (noblesa, clergat i mà menor). Nobles i clergues ocupen les posicions de poder: el poder civil i el poder religiós, respectivament.

VIDA DOMÈSTICA

Diferències entre la vida urbana i la vida rural. A la ciutat, vida dedicada a l'artesanía i al camp, centrats en agricultura i ramaderia.

LLENGUA

Llatí, llengües romàniques (català, castellà, galaico-portuguès, francès, occità, italià, etc.)

RELIGIÓ

Cristianisme.

ECONOMIA

Economia feudal i sistema gremial. Importància de les ciutats com a centre econòmic i de les xarxes comercials arreu del mediterrani. L'agricultura seguia sent la font econòmica principal.

9. Glossari

- **Bandoler:** bandit, lladre de camí ral.
- **Estament:** a l'antic règim, grup social amb certa base jurídica i dotat d'esperit corporatiu, no tan impermeable com la casta, però que implicava l'existència d'unes normes per a entrar-hi o sortir-ne.
- **Feudalisme:** sistema feudal que configurà fonamentalment l'estructura juridicopública i econòmicosocial de la major part dels països de l'Occident europeu durant els segles medievals.
- **Germania:** alçament que esclatà a València i a Mallorca, al principi del segle XVI, amb un intent, fracassat, de la burgesia de prendre el poder.
- **Gòtic:** dit de l'art, de l'estil arquitectònic, etc., desenvolupats entre el període romànic i el Renaixement (segles XIII-XV), que es caracteritzen per l'ogiva, pel contrafort, pel progressiu coneixement de la perspectiva, etc.
- **Guaret:** sistema de conreu que consisteix a deixar reposar un any sí i un any no un terreny empobrit per tal que torni a adquirir fertilitat.
- **Pesta negra:** malaltia epidèmica causada per un bacil que es transmet directament de persona a persona o mitjançant animals, com rates, puces, etc. La primera gran epidèmia de pesta negra arribà a Europa l'any 1437.
- **Revolta forana:** rebel·lió esdevinguda a Mallorca entre 1450 i 1453, quan la mà menor dels forans i els menestrals de la ciutat s'aixecaren contra els cavallers ciutadans i mercaders.
- **Universitat:** des del principi del segle XIII, col·lectivitat d'habitants d'una ciutat o vila, revestida d'una certa personalitat pública, premunicipal, a la qual eren reconeguts uns privilegis i una certa representació davant el poder reial o senyorial o davant tercers.

10. Recursos

1. Espais per visitar

Manacor

- Torre dels Enagistes
- Torre de ses Punes
- Torre del Palau

Rest de l'illa

- Palau de l'Almudaina, Palma
- Catedral de Mallorca
- Castell de Bellver
- Castell de Capdepera
- Museu de Mallorca
- Museu d'Art Sacre

2. Tallers

- Jugant amb els Nuns (veure guia educativa)
- Conec la torre del Palau (veure guia educativa)
- El món medieval mallorquí a través de la pintura (veure guia educativa)
- Manacor des de la torre del Palau (veure guia educativa)

3. Tallers en línia

- Junts, volem amunt! Construïm el nostre estel de paper:
<https://www.museudemanaor.com/ca/tallers-en-linia/junts-volem-amunt-construim-el-nostre-estel-de-paper>
- Monuments històrics per a retallar:
<https://www.museudemanaor.com/ca/recortables/monuments-historics-de-manaor-retallar>

4. Biblioteca

- AAVV, *Els catalans de Mallorca*, Editorial Susaeta, ISBN 9788467768893,
- AAVV, *Les aventures del rei Jaume I*, Editorial Susaeta, ISBN 9788467768930,
- AAVV, *El català al món*, Editorial Susaeta, ISBN 9788467768909
- Bou, Quim: *Balears, Ara i abans: La conquesta de Jaume I*, vol. 7, Editorial Dolmen, ISBN 9788421696165
- Cifuentes, Pedro: *Historia del Arte en comic*, Volumen 2, *La edad media*, Ediciones Desperta Ferro, ISBN 978-84-120798-3-8
- Coppin, Brigitte; Pinto, Deborah; Raluy, Gustau: *La vida en un castell*, Editorial Cruïlla, ISBN 978-84-6614-670-8